

Jussi Kosonen

LYHYTDOKUMENTTIELOKUVAN TEKEMINEN: KYMMENEN
VUOTTA VASTAVIRTAAN

Viestinnän koulutusohjelma
Vuorovaikutteisen median suuntautumisvaihtoehto
2012

LYHYTDOKUMENTTIELOKUVAN TEKEMINEN: KYMMENEN VUOTTA
VASTAVIRTAAN

Kosonen, Jussi
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelma
Lokakuu 2012
Ohjaaja: Kaarnio, Aulis
Sivumäärä:32
Liitteitä: 0

Asiasanat: dokumenttielokuva, lyhytelokuva, ohjaaminen, kuvaaminen, leikkaaminen

Tämän tutkielman tarkoitus oli suunnitella ja toteuttaa lyhytdokumenttielokuva Kokemäellä järjestettävästä Vastavirtarock-tapahtumasta. Tavoitteena elokuvan toteutukselle oli kokeilla, miten paljon yhden ihmisen voimin pystyisi toteuttamaan elokuvan tuotannosta sekä sen mahdollisia vaikutuksia lopputulokseen. Tämä kirjallinen raportti on selvitys elokuvan tekoprosessista sekä havainnollistaa muutamia keskeisiä seikkoja dokumenttielokuvan tekemisestä.

A SHORT DOCUMENTARY PROJECT: KYMMENEN VUOTTA
VASTAVIRTAAN

Kosonen, Jussi

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Media and Communications

October 2012

Supervisor: Kaarnio Aulis

Number of pages: 32

Appendices: 0

Keywords: documentary, directing, filming, editing

The purpose of this thesis was to film a short documentary about a music event, Vastavirtarock, that takes place in Kokemäki, Finland. One of the main goals of my thesis was to study how much of the movie production I would be able to accomplish without any help and the possible effects on the final work. This written report is to inform the reader about the making of process of the movie and to demonstrate some of the main details about making a short documentary.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	AIHEEN VALINTA	6
2.1	Aiheen kypsyttely	6
2.2	Aiheen rajaaminen ja projektin tavoitteet.....	7
3	ESITUOTANTO	8
3.1	Dokumentin käsikirjoittaminen	9
3.2	Kuvaussuunnitelma.....	10
3.3	Kalustohuolto.....	11
3.3.1	Kaluston valinta ja rajaaminen	12
3.3.2	Kameravalinta	13
3.3.4	Optiikka.....	15
3.3.5	Värienhallinta.....	15
4	OHJAAJA, KUVAAJA, LEIKKAAJA	16
4.1.	Ohjaajan rooli	17
4.1.1	Ohjaajan vastuu dokumenttielokuvassa	17
4.1.2	Dokumentin ohjaaminen	18
4.2.	Kuvaajan rooli.....	19
4.2.1	Oma kuvaustausta opinnäytetyön tukena.....	20
4.3.	Kuvauspäiväkirja	21
4.3.1	Keskiviikko - Oheistuotteiden myynti	21
4.3.2	Perjantai - Talkoot.....	22
4.3.3	Launtai - H-hetki	22
4.4	Dokumentin leikkaustyö	24
4.5	Leikkaajan rooli	25
4.5.1	Raakaleikkaus.....	26
4.5.2	Käsikirjoituksen muotoutuminen leikkausvaiheessa	26
4.6	Elokuvan äänityö	27
4.6.1	Kenttä-äänitys.....	28
4.6.2	Jälkiäänitys	29
4.6.3	Musiikki elokuvalle.....	30
5	LYHYTELOKUVAPROJEKTIN PÄÄTTÄMINEN.....	30
	LÄHTEET.....	32

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman tarkoitus on avata ja valottaa lukijalle tekemääni Vastavirtarock-tapahtuman kymmenvuotista taivalta käsittelevää lyhytdokumenttielokuvaa ja siihen liittyviä työvaiheita sekä kertoa projektin eri vaiheista. Aloitin projektini keväällä 2012 ja elokuva valmistui saman vuoden syksyllä. Suunnitelmana oli toteuttaa mahdollisimman paljon dokumentin sisällöstä ja tuotannosta yksilötyönä, ilman ulkopuolista apua. Tämä oli eräänlainen kokeilu pienen budjetin ja nollabudjetin elokuvien innoittamana. Mielestäni onnistuin kokonaisuutta ajatellen hyvin tavoitteessani, vaikka ongelmiltakaan ei työn aikana täysin vältytty.

Idea Vastavirtarock-tapahtuman taltioinnista tuli minulle osittain pakon sanelemana. Olin aiemmin samana keväänä sopinut eri työn tekemisestä, mutta sen kariuduttua jouduin valitsemaan uuden aiheen opinnäytetyölleni. Uusi aihe tuli kuitenkin nopeasti mieleen ja ystäväni järjestämä Vastavirtarock täytti tänä vuonna kymmenen vuotta. Esivalmistelulle jäi harmillisen vähän aikaa, mikä näkyy välillisesti myös lopputuloksessa. Toisaalta tietynlaiset epäonnistumiset ja vastoinkäymiset kaiketi kuuluvat tämänkaltaisten töiden luonteeseen, joten en antanut puutteiden lannistaa. Yksilöllisen toteuttamisen kautta tarkoitukseni oli kokeilla, miten paljon yksinään voi saada aikaiseksi.

”Kymmenen vuotta vastavirtaan” -dokumenttielokuvan tuotanto toteutettiin alkukesästä 2012 ja jälkituotanto ajoittui saman vuoden syksylle. Elokuvan tarkoitus on pitkälti tuoda Vastavirtarock-tapahtuma suuremman yleisön tietoon. Onhan kyseessä täysin ilmainen tapahtuma, jota on talkoovoimin järjestetty jo kymmenen vuoden ajan. Itse olen alusta asti saanut todistaa ja olla osana Vastavirtarock-tapahtumaa ja yhteisöä, joka näiden vuosien aikana on syntynyt. Dokumenttia voi pitää sekä opinnäytetyönäni että myös kiitoksena ja kunnianosoituksena kuluneista vuosista.

Tässä kirjallisessa raportissa pyrin tuomaan esille projektin kaikkine työvaiheineen sekä avaamaan dokumentin tekoa yleisellä tasolla. Koska koko elokuva on tuotettu hyvin niukalla budjetilla, en aio käsitellä lyhytelokuvaani rahoitetun dokumenttielokuvan näkökulmasta, vaan aion keskittyä ainoastaan siihen, miten voidaan toimia, kun käytössä on hyvin rajallinen määrä rahaa ja kalustoa.

Tuotantoon liittyvää roolijakoa ei raportissa käsitellä tavanomaisella tavalla. Tein suurimman osan koko elokuvan tuotannosta itse, pois lukien käsikirjoituksen sekä äänen ja musiikin osalta, joissa minua avustamassa Vastavirtarock-tapahtuman pääjärjestäjä Aapo Kivenmaa. Koska toteutus oli lähes kokonaan yksin minun harteilla, on luonnollista, että tuotantoon liittyvät roolit sulautuvat yhteen ja muodostavat omanlaisensa tuotantokokonaisuuden. Edellä mainitusta huolimatta olen eritellyt eri rooleja tekstin luettavuuden helpottamiseksi ja työvaiheiden hahmottamiseksi.

2 AIHEEN VALINTA

Olin alustavasti sopinut opinnäytetyökseni toisenlaisesta työstä yhteistyössä paikallisen urheiluseuran kanssa maaliskuussa 2012. Kuitenkin kovien kiireiden vuoksi en ollut ehtinyt pitää kovin aktiivisesti yhteyttä yhteyshenkilöni kanssa ja keväällä minulla heräsi epäily työn toteutumisesta, sillä sain tietää projektin siirtyneen kokonaan toiselle taholle. Toisaalta tämä oli minulle onni, sillä en ollut kovin motivoitunut aloittamaan alkuperäisen opinnäytteeni tekemistä, koska aihe ei minua varsinaisesti kiinnosta. Osasyyn aloittamisen viivästymiseen oli tietenkin muut opinnot, joita minulla vielä keväällä oli melko runsaasti. Ikävä puoli asiassa oli tietenkin se, että minun oli päätettävä kokonaan uusi aihe työlle ja aikaa oli hyvin vähän, koska tarkoituksenani oli aloittaa opinnäytetyön tekeminen kuluvan kesän aikana.

2.1 Aiheen kypsyttely

Olin jo aiemmin opiskelujeni ohella miettinyt alustavasti, mitä haluaisin tehdä päätötyökseni. Ensimmäisenä mieleeni tuli lyhytelokuvat, joita olin ollut tekemässä

muiden opiskelijatovereideni kanssa kuluneen viiden vuoden aikana. Olin myös ollut mukana muutamassa opinnäytetyönä kuvattavan elokuvan tekemisessä, joten aihe ei ollut minulle vieras. Toisaalta minua huoletti yksi asia, jonka olin huomannut toistuvan jokaisessa tähänastisessa projektissa. Tämä yhteinen nimittäjä on raha, tai pikemminkin sen puute, joka vaikuttaa lähes kaikkeen fiktiivisen lyhytelokuvan tuotannossa. Vaikka lyhytelokuvan tekeminen ei pyöri pelkällä rahalla, ei siitä takuulla ole haittaakaan. Vaikka opiskelijalla olisi mahdollisuus omavaraisesti kustantaa lyhytelokuvan tuotanto, ei omien rahojen sijoittaminen elokuvaprojektiin ole välttämättä aina se houkuttelevin vaihtoehto. Oli siis keksittävä jotain muuta, jossa esimerkiksi lavastamiseen tai näyttelijöihin ei tarvitsisi käyttää vähäisiä resursseja.

Näin syntyi ajatus lyhytdokumenttielokuvasta ja ystäväni järjestämä Vastavirtarock-tapahtuma oli kuin onnen kaupalla juhlimassa kymmenvuotista taivaltaan vain muutamien viikojen kuluttua. Nyt minulla oli aihe, mutta toteutusta piti alkaa hiomaan pikimmiten. Aiheen valittuani tiedostin hyvin selkeästi astuneeni eräänlaiseen sudenkuoppaan: minulla ei ollut aiempaa kokemusta dokumentin teosta – ja myönnettäköön – en ole niitä myöskään kovin innokkaasti seurannut. Tästä huolimatta aihe vaikutti minusta mielekkäämmältä ja paremmalta aiheelta kuin esimerkiksi musiikkivideon kuvaaminen, josta minulla olisi ollut aiempaa kokemustakin.

Dokumenttielokuva käsittelee Vastavirtarock-tapahtuman kymmenvuotisjuhlaa ja siihen liittyviä tapahtumia. Koska aiempien vuosien tapahtumista ei ole riittävästi materiaalia tai sen yleisilme poikkeaa tyyliltään ja kuvaformaatiltaan liikaa omasta raakamateriaalistani, päätin olla hyödyntämättä niitä omassa työssäni. Tämä voi joidenkin mielestä olla jäävi ajattelutapa, mutta lopullista tuotosta ajatellen se oli paras ratkaisu, sillä minulla ei ollut missään vaiheessa aikomustakaan tehdä dokumentistani kokopitkää elokuvaa. Ulkopuolisen materiaalin käyttö olisi muutenkin muuttanut alkuperäistä suunnitelmaa, sillä halusin kokeilla, kuinka paljon pystyisin itse tuottamaan koko elokuvan sisällöstä ilman ulkopuolista apua.

2.2 Aiheen rajaaminen ja projektin tavoitteet

Halusin tehdä lyhytkestoisen dokumenttielokuvan Vastavirtarock-tapahtumasta ja kymmenvuotistapahtuma oli mielestäni hyvin otollinen tähän tarkoitukseen. Tein itselleni sekä projektiin liittyville selväksi, että elokuva käsittelisi ainoastaan kymmenvuotistapahtumaa, eikä siinä tulisi näkemään esimerkiksi materiaalia aiemmilta vuosilta. Rajoitin dokumenttini koskemaan ainoastaan kymmenvuotistapahtumaa, koska en halunnut tehdä koostetta tapahtuman historiasta, sillä se olisi kasvattanut valmiiksi suurta työtaakkaa kohtuuttoman paljon. Aiempien vuosien tapahtumiin viitataan ainoastaan puheen muodossa.

Muita projektiin liittyviä tavoitteita oli opitun tiedon ja taidon soveltaminen dokumenttielokuvan muotoon. Toisin sanoen nyt oli aika sisällyttää kaikki viiden vuoden aikana opittu ja omaksuttu tieto yhdeksi teokseksi. Halusin toteuttaa mahdollisimman paljon työstä henkilökohtaisesti, jotta voisin arvioida onnistumista eri osa-alueilla mahdollisimman tarkasti. Lopputulosta ajatellen tämä ei suinkaan ollut paras ratkaisu, mutta palvelee mielestäni hyvin tarkoitusta. Tässä opinnäytetyössä pääasia on mielestäni itselleni asettamista haasteista suoriutuminen, ei virheetön lopputulos.

3 ESITUOTANTO

Aloitin opinnäytetyön esivalmistelun heti, kun olin saanut aiheen hyväksyttyä. Toisin aikaa varsinaisen tapahtuman taltiointiin oli tällöin enää ainoastaan kaksi viikkoa, joten minun oli keskityttävä enimmäkseen kuvausten järjestelyyn. Lähdemateriaalin tutkintaan ei tuolloin jäänyt kirjallisen aineiston osalta aikaa ja päätin keskittyä enimmäkseen lyhyiden dokumenttielokuvien kuvallisen sisällön tarkasteluun, sillä se on minun toteutuksessanikin paljon esillä. Rajasin referenssinä käytettäviä videoläheteitä enimmäkseen nollabudjetin ja pienen budjetin dokumentteihin, koska itselänikään ei ollut käytettävissä kovin suurta budjettia.

Elokuvan budjetin ollessa hyvin minimaalinen on tyydyttävä moneen kompromissiin sekä turvaututtava usein myös ystävien ja tuttavien apuun. Satakunnan ammattikorkeakoulun lisäksi lainasin osan puuttuvasta kalustosta ystävältäni. Lainakaluston ansiosta säästyin huomattavilta lisäkustannuksilta, joita kaluston hankinnasta tai vuokrauksesta olisi koitunut. Kun rahaa on vähän, vaihtoehtoisia toteutustapoja on suunniteltava tarkkaan. Pienetkin hankinnat harmittavat, jos tavaraa ei lopulta tarvita tuotannon toteutuksessa. Kun kalusto oli kasassa, minulla oli varattuna noin sataviisikymmentä euroa juokseviin kuluihin kuvausviikonlopun ajalle. Tuosta rahasta käytin yhteensä noin kymmenen euroa, joka kului pääosin junamatkoihin Pori–Kokemäki-välillä.

3.1 Dokumentin käsikirjoittaminen

Dokumenttielokuvan käsikirjoitus on ennemminkin suunnitelma sisällöstä ja muodosta, luonnostelma ja ohje tekijälle. Se on hahmottelua, ajattelua ja ennakointia (Aaltonen, J. 2011, 102).

Vaikka dokumenttielokuva lasketaan ei-fiktiiviseen tuotantoon, ei se silti tarkoita, ettei sen varalle voisi tehdä jonkinlaista käsikirjoitusta tai ennakkosuunnitelmaa. Vaikka tulevia tapahtumia ei voi tietää tarkasti etukäteen, voi elokuvalla silti laatia jonkinlaisen rakennesuunnitelman. Tämä ei tietenkään voi olla yhtä selkeäkulkuinen kuin fiktiossa käytettävät käsikirjoitukset, joissa jokainen tapahtuma tiedetään tarkasti etukäteen.

Alkuperäinen suunnitelmani oli lähteä tekemään Vastavirtarockista taltiointia, jossa en aikois esittää kenenkään yksittäisen henkilön ajatuksia tapahtumasta, vaan tavaltaan kertoisin tapahtumasta itsestään. Tein suunnitelman kuvauksista ja päätin, että tapahtumassa esiintyvät yhtyeet eivät olisi kovin paljoa esillä. Tämä valinta oli perusteltua etenkin siitä syystä, että en joutuisi hoitamaan tekijänoikeudellisia seikkoja vielä kaiken muun lisäksi.

Aloitin raakamateriaalin tarkastelun vasta kuvauksien päätyttyä. Kuvamateriaalin runsaudesta huolimatta tuntuu siltä, että punainen lanka puuttuu. Elokuva ei ole var-

sinaisesti henkilökuva, eikä siitä saa tällä hetkellä järkevää kokonaisuutta muulla tavalla (tässä vaiheessa kirjoitustyötä varsinainen elokuva ei ole vielä valmis). Tämä johtuu pitkälti siitä, että aloitin suunnittelun liian myöhään. Luultavasti tulin haukanneeksi liian suuren palan kuvitellessani pystyväni tekemään kaiken itse. Aiheanalyysissäni suunnittelin elokuvan pituuden olevan noin kymmenestä kahteenkymmeneen minuuttia, mutta päätin myöhemmin elokuvan kestävän alle kymmenen minuuttia. Alkuperäinen suunnitelma on siis muuttunut prosessin myötä ja tulee vielä loppua kohden muuttumaankin.

Lähtökohtana on ajatus, että tekeminen on prosessi, jossa elokuva kypsyy ja kehittyy vaihe vaiheelta kohti lopullista muotoaan. Prosessi on avoin sillä tavoin, että vastaan tuleva todellisuus muokkaa sitä koko ajan. Dokumenttielokuvassa kyse ei ole etukäteissuunnitelman tarkasta toteuttamisesta, kuten fiktioelokuvassa. (Aaltonen J. 2011, 11-12).

Päätimme selkeyttää elokuvan suunnitelmaa tapahtuman järjestäjän, Aapo Kivenmaan kanssa kuvausten päätyttyä. Olimme sopineet, että minä hoitaisin esivalmistelun sekä tapahtuman taltioinnin ja Aapon osuus olisi puheosuuksien kirjoittaminen. Tein alustavan rungon, jossa rajasin elokuvaa eri aihealueittain. Aapo kirjoitti puheosuudet tuon rungon pohjalta; katsoimme lisäksi myös esileikattua raakamateriaalia elokuvasta. Halusin Aapon kirjoittavan puheosuudet, sillä hän myös puhuisi osuudet nauhalle, joten oli luonnollista, että teksti tulisi myös häneltä itseltään. Näin ollen myös hänellä oli oma osuutensa elokuvan käsikirjoitustyössä.

3.2 Kuvaussuunnitelma

Tein alustavan kuvaussuunnitelman tapahtumapäivän varalle. Päätin lähteä liikkeelle hyvin pienellä kalustomäärällä: yksi digitaalinen järjestelmäkamera, jalusta sekä ääntälennin ja mikrofoni, ei valoja. Koska käytettävissäni ei ollut avustajia, halusin mahdollisimman nopeasti koottavan ja helposti liikuteltavan kaluston. Suurin osa kalustosta löytyi minulta itseltäni, osan lainasin Satakunnan ammattikorkeakoululta ja muutamalta ystävältäni.

Päätös toteuttaa työ yksin toi omat rajoituksensa mutta myös riippumattomuuden muiden ihmisten aikatauluista. Kuvauksia jälkikäteen tarkasteltuna voi todeta, ettei laajempi suunnittelu tai tutustuminen dokumenttien tekoon olisi ollut pahitteeksi, mutta aikataulun vuoksi se ei ollut edes realistinen vaihtoehto. Sen sijaan käytin aikaa kaluston kanssa harjoitteluun, jotta kuvaustilanteissa ei tulisi ongelmia tai yllätyksiä. Harjoittelin paljon muun muassa käsivaralta kuvaamista sekä pyrin optimoimaan kamerani säädöt mahdollisimman hyvin, sillä tapahtumia ja tilanteita ei voitaisi kuvauspäivinä toistaa kuten fiktiivistä elokuvaa kuvattaessa usein tehdään.

Aineistollisen esivalmistelun lisäksi olin yhteydessä tapahtuman pääjärjestäjä Aapo Kivenmaahan muutamaan otteeseen. Sovimme alusta alkaen, että toteutusta koskevat asiat olisivat minun käsissäni, joskin molemmilla oli melko yhtenäinen näkemys lopputuloksesta jo ensimmäisestä tapaamisesta lähtien. Sovimme myös kuvausaikatauluista, kuljetuksista ja majoituksesta Kokemäellä. Vastavirtarock 2012 tapahtumaan liittyvät kuvaukset sijoittuivat kaikki samalle viikolle kolmen päivän ajalle. Ensimmäisen päivän kuvaussuunnitelma oli kuvata oheistuotteiden myyntiä paikallisen rock-klubin tiloissa sekä tapahtuman aloittavan bändin harjoittelua treenikämpällä. Vaikka tiesin, että tulisin hyödyntämään ainakin osan ensimmäisen kuvauspäivän materiaalista, toimi se samalla eräänlaisena kuvatestinä varsinaista tapahtumaa varten. Tämä oli perustelua siksi, etten ollut ennen juurikaan kuvannut vastaavanlaista dokumenttia ja halusin varmistaa, että itse tapahtuman taltioinnissa ei syntyisi kuvausteknisiä ongelmia, vaan voisin keskittyä täysin ympärilläni tapahtuvan taltioimiseen.

Kuvausten lähestyessä olin mielestäni valmistautunut niin hyvin kuin kahden viikon varoitusajalla voi olla. Esivalmistelu oli ainakin huolellisesti hoidettu kaluston osalta ja minulle oli kehittynyt myös jonkinlainen kuvaussuunnitelma tapahtuman varalle.

3.3 Kalustahuolto

Viimeisenä esivalmisteluna tein kuvauspäivää edeltävänä iltana vielä viime hetken kalustahuollon, jolloin tarkastin että kaikki laitteet ovat varmasti toimintakunnossa: latasin akut kameraan, tarkastin ja puhdistin objektiivit ja suotimet, vaihdoin paristot

kaikkiin äänentallennuslaitteisiin ja alustin tarvitsemani muistikortit. Tarkastin vielä molemmat jalustat, jotka olin lainannut Satakunnan ammattikorkeakoululta, sillä niitä käytetään usein ja ne kuluvat sen mukaisesti. Tehtyäni tarvittavat toimenpiteet kalustolle tulostin kalustolistan, jonka mukaan pakkasin kaikki listan mukaisessa järjestyksessä, jotta mikään ei vahingossakaan jäisi matkasta. Kuvauspäivän aamuna tarkistin vielä kaluston kertaalleen, vain varmuuden vuoksi.

Kalustolista Vastavirtarock 2012 tapahtuman kuvausta varten:

- Kamera Nikon D7000 1 kpl
- akku EN-EL15 2 kpl
- objektiivit, Prime 35mm, 50mm f/1.8 (Nikon)
- objektiivit, Zoom 18-50mm f/2.8, 70-300mm f/4.5-5.6 (Sigma)
- muistikortti Sandisk 16Gb, SD class 10, UMS-1
- ND suotimet ND2, ND4, ND8
- soviterengas 52mm-77mm
- äänentallennin Olympus LS-10 1 kpl
- stereomikrofoni RØDE stereo videomic 1 kpl
- statiivi Manfrotto 1 kpl
- monopod Manfrotto 1 kpl
- ilmastointiteippi, musta 1 rll
- kertakäyttösadetakki 3 kpl.

Edellä mainittu kalusto oli minun tarpeisiini riittävä ja mahtui suurimmaksi osaksi yhteen reppuun, jolloin se oli helposti siirrettävissä paikasta toiseen.

3.3.1 Kaluston valinta ja rajaaminen

Elokuvan käyttötarkoitus ja käytettävissä olevat resurssit vaikuttavat kuvausformaatiin ja kalustoon. Netissä tai kännykässä katseltava minielokuva toimii aivan eri tavalla kuin teatteriin tarkoitettu dokumentti. Valkokangas vaatii toisenlaista kuvallista ilmaisua ja parempaa teknistä laatua. Dokumenttielokuvissa on kuitenkin niin run-

saasti muitakin elementtejä, että kuvalaadusta annetaan paljon anteeksi sisällön ai-
nutkertaisuuden takia (Aaltonen J. 2011, 212).

Kuvausformaatin ja kaluston valinta pitää ratkaista kokonaisuuden kannalta. Kannat-
taa miettiä koko tuotantoketju läpi valmiiseen esityskopioon asti. Näin on tärkeä toi-
mia erityisesti silloin, kun liikutaan analogisen (esim. filmi) ja digitaalisen maailman
välillä. Formaatti vaikuttaa myös työskentelyn keveyteen ja liikkuvuuteen (Aaltonen
J. 2011, 214).

Oma liikkuvuuteni sekä rajallinen kantokyky toimivat kriteereinä kaluston valinnas-
sa; voidaankin sanoa, että kyseessä oli pikemminkin kaluston rajaaminen kuin valit-
seminen. Ihanteellinen tilanne olisi tietenkin ollut varata kaikkea kaksin kappalein,
mikäli jokin hajoaisi tai menisi hukkaan. Fakta on kuitenkin se, että minun pitää kul-
jettaa koko kuvauskalusto itse ja huolehtia siitä myös paikan päällä. Käytännössä tä-
mä tarkoitti sitä, että joutuisin jättämään esimerkiksi valokaluston kokonaan pois. En
myöskään voinut kantaa mukani toista kameraa, joten minun oli vain uhkarohkeas-
ti luotettava kamerani toimintakykyyn.. Toisaalta, jos kamerani olisi jostain syystä
lakannut toimimasta, olisin saanut suhteellisen lyhyellä varoitusaajalla käyttööni lai-
nakameran ystävältäni.

Tein tietoisien valinnan jättäessäni valokaluston kokonaan pois. Valokaluston pois
jättäminen oli perusteltua siitä syystä, että tiesin kuvausten sijoittuvan pääosin päi-
väsaikaan ja että valtaosa kuvauksista kuvattaisiin ulkoilmassa, jolloin valaistusta ei
välttämättä tarvita. Lisäksi kesäaikaan valoa riittää iltamyöhään ja olin varautunut
kohtuullisen valovoimaisella optiikalla iltakuvauksia varten. Tapahtuman järjestäjä
lupasi hoitaa muutaman valon backstage-teltaan, joten totesin tämän riittävän hyvin
käyttötarkoituksiini. Toisaalta en myöskään halunnut olla vastuussa kuumien valojen
aiheuttamista palovammoista saati sähköiskuista, joita kostealla ilmalla olisi hyvin-
kin voinut saada kuka tahansa täyteen ahdetulla backstageella.

3.3.2 Kameravalinta

Varmasti jossakin kohtaa dokumenttielokuvaa katsoessa tai tätä raporttia lukiessa herää kysymys: miksi valitsin järjestelmäkameran työni kuvaukseen? Tähän ei ole yhtä ainoaa syytä, joten käyn läpi muutamia kameravalintaan liittyviä pääkohtia.

Järjestelmäkameroiden videokuvausmahdollisuudet jakavat mielipiteitä sekä puolesta että vastaan. Puolestapuhujat nostavat esille järjestelmäkameroiden kyvyn tuottaa elokuvamaista kuvaa suuren kuvakennon sekä vaihdettavan optiikan avulla. Toisaalta taas vastapuolella nostetaan kiivaasti esiin järjestelmäkameroiden heikkoudet videokuvan tuottamisessa. Videoinnissa tuleekin kiinnittää huomiota muun muassa kameran muotoiluun, äänenlaadun rajoitteisiin kameran omaa mikrofonia käytettäessä sekä tallennettavien tiedostojen kokorajoituksiin.

Kuvausten suorittaminen Nikon D7000 -järjestelmäkameraa apuna käyttäen toimii ikään kuin luonnollisena jatkumona seminaarityölleni (Digijärjestelmäkameroiden videokuvausominaisuudet, 2010), jossa perehdyn tarkemmin järjestelmäkameroiden videokuvaukseen liittyviin seikkoihin. Opinnäytteeni käytännön toteuttaminen oli eräänlainen kenttätestaus kirjalliselle seminaarityölleni. En kuitenkaan aio esitellä järjestelmäkameroiden videokuvausominaisuuksia tämän työn yhteydessä, sillä en näe sitä kovin keskeisenä osana tätä raporttia. Haluan kuitenkin mainita muutaman (teknisen) seikan, joiden vuoksi päädyin käyttämään järjestelmäkameraa varsinaisen videokameran sijaan.

Yhtenä tärkeimpänä syynä kameravalintaan oli varmastikin saatavuus. Olen harjoittanut valokuvausta jo muutaman vuoden melko vakavissani, joten kamera, jota käytin elokuvani kuvaamiseen, toimii minulla päätoimisesti valokuvauskäytössä. Videokuvaus tuli uutena ominaisuutena järjestelmäkameroihin vuonna 2008. Siitä lähtien järjestelmäkameroiden kehitys on ollut huikeaa, varsinkin video-ominaisuuksien suhteen. Järjestelmäkamerat ovat siten vakiinnuttaneet paikkansa myös monien videokuvaajien parissa. Syynä tähän on varmasti järjestelmäkameroiden valovoimainen kuvakenno sekä vaihdettavat objektiivit, joiden avulla kuvasta saadaan hyvin elokuvamaista muun muassa laajan syväterävyyden hallinnan ansiosta. Lisäksi monet järjestelmäkamerat tarjoavat videokuvaukseen täydet manuaaliset säädöt. Nämä ovat

kaikki ominaisuuksia, joita saman hintaluokan videokameroista ei löydy. Koska kamera löytyi minulta itseltä, ei sitä tarvinnut varata tai vuokrata muualta. Satakunnan ammattikorkeakoulun kaikki kolme järjestelmäkameraa olivat muutenkin sillä hetkellä varattuina, joten niistä ei olisi ollut minulle apua. Tuotanto- ja ammattivideokäyttöön tarkoitettut kamerat olisivat olleet yksin toteuttavalle liian raskas vaihtoehto ja lisäksi oppilaitokselta löytyvä eng-kalusto on vanhanaikaista ja teräväpiirtokuvaan kykenemätöntä.

Toiseksi halusin nimenomaan toteuttaa kuvaukset järjestelmäkameraa käyttämällä, sillä olen mielenkiinnolla seurannut niiden kehitystä juuri videokuvan saralla. Seminaarityössäni tarkastelin järjestelmäkameroiden videokuvaan liittyviä mahdollisuuksia ja haasteita lähinnä teoreettisesta näkökulmasta ja nyt oli aika kokeilla näitä käytännössä. Dokumentin kuvaus oli siis eräänlainen jatkumo aiempaan seminaarityöhöni.

Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta olin erittäin tyytyväinen kameravalintaani. Jos käytettävissäni olisi ollut enemmän aikaa sekä suurempi budjetti, olisin voinut hankkia enemmän lisävarusteita, joiden avulla kamerasäätely olisi ollut helpompaa.

3.3.3 Kuvausformaatti ja levitys

Elokuvaan valittu kuvauskalusto määrittää käytettävissä olevan kuvausformaatin. Tarkoitukseni oli työstää elokuva nettilevitystä silmällä pitäen. Tästä johtuen kuvan elokuvan täydellä teräväpiirrolla (1920 x 1080p, 24 kuvaa sekunnissa). Koska elokuvan ainoa levitys tapahtuu internetin välityksellä pääosin kahden videopalvelun kautta (YouTube ja Vimeo), en aio tehdä siitä PAL-formaattiin perustuvaa DVD-kopiota.

3.3.4 Optiikka

Käytettävissäni oli pääasiassa neljä eri omistamaani objektiivia. Suurimman osan ajasta käytin kahta primelinssiä: 35mm ja 50mm, koska ne soveltuivat parhaiten

käyttötarkoitukseeni ja olivat riittävän valovoimaisia hämärässä kuvaamista ajatellen. Päiväsaikaan kuvattaessa käytin harmaasuotimia apuna, jotta sain pidettyä aukkoarvon mahdollisimman suurena. Lisäksi minulla oli mukana kaksi zoomlinssiä (18mm - 50mm, 70mm-300mm) varmuuden vuoksi, koska en etukäteen voinut tietää, mitä tarvitsisin elokuvan kuvaamiseksi.

3.3.5 Värienhallinta

Alustavan tuotantosuunnitelman mukaan olin laskenut sen varaan, että aion värimäärittellä kuvamateriaalin jälkityön yhteydessä. Tästä syystä tein kameraani profiilin, jossa laskin kontrastin sekä värikylläisyyden määrää, jotta materiaalia olisi myöhemmin mahdollista käsitellä. Kontrastia ja värimäärää on miltei mahdotonta poistaa kuvatusa materiaalista, mutta niiden lisääminen sitä vastoin onnistuu. Tästä johtuen kameran tuottama ”raakakuva” näyttää näytöltä katseltuna hyvin tasaiselta ja tylsältä.

Päätin kuitenkin, että teen värimäärittelyn viimeiseksi, mikäli aikaa jää. Muussa tapauksessa korjaisin ainoastaan kuvan kontrastitasoja, jotta saisin kuvaan enemmän dynamiikkaa. Myös kokonaan mustavalkoisen elokuvan mahdollisuus käväisi mielessäni elokuvan värimaailmaa suunnitellessa.

4 OHJAAJA, KUVAAJA, LEIKKAAJA

Minulla oli jo jonkun aikaa pyörinyt sama ajatus mielessäni aina, kun olin miettinyt edessä olevaa opinnäytetyötä. Koska halusin olla riippumaton muiden aikatauluista, olin miettinyt pitkään opinnäytetyöni suorittamista ilman avustajia. Aiheen valittuani piti minun siis toimia sekä ohjaajana että kuvaajana, mutta olisin myös lopullisen työn leikkaaja. Tiesin että se toisi paljon lisätyötä projektilleni, mutta myös silloin se olisi todella minun opinnäytetyöni. Tällaista toteutusta ei keneltäkään luonnollisesti vaadita, mutta halusin asettaa itselleni haasteen tekemällä kaiken itse. Näin voisin osoittaa itselleni, paljonko olen oppinut kuluneen viiden vuoden aikana. Toteu-

tusosan ollessa edelleen työn alla voin todeta että tällaisen projektin täydelliseen hallintaan tarvittaisiin vuosien kokemus, jotta kaikki langat pysyisivät käsissä kaiken aikaa. Toisaalta oikeassa työelämässä tällainen tilanne tuskin kovin usein tulee vastaan.

Työn jakaminen eri rooleihin on tavallaan turhaa, koska tein lähes kaiken itse. Kuitenkin kirjallisen osuuden jäsentämisen kannalta roolijako on kuitenkin parasta. Oikeassa elämässä elokuvatuotantoon liittyviä ammattinimikkeitä ja rooleja olisi läjäpäin, mutta en koe jokaisen roolin erittelyä tässä tarpeelliseksi. Keskityn ainoastaan oman työni kannalta olennaisiin rooleihin.

4.1 Ohjaajan rooli

En ole itse henkilökohtaisesti tehnyt kirjoitettua ohjaajantyytä opiskeluaikani, mutta ymmärrän ohjaajan roolin ja tarkoituksen erilaisissa tuotannoissa. Useimmiten olen toiminut kuvaajana ja siten hyvin kiinteässä suhteessa ohjaavan henkilön kanssa. On selvää että pelkän ohjaajan roolissa työstäni olisi tullut varmasti selkeämpi kokonaisuus. Tämän työn puitteissa olin kuitenkin enemmän ohjaava kuvaaja, jos sellaista termiä on ylipäätään olemassa. Luultavammin kyse on enemmän kompromissista kuin roolijaosta. Kuvausten osalta tämä roolijako oli tavallaan selkeä. Tiesin koko ajan mitä olin milloinkin kuvaamassa. Jos asiaa tarkastellaan lähemmin, uskon että suurimmat puutteet löytyisivät ennemmin kuvaussuunnitelman suurpiirteisyydestä kuin ohjauksen tai kuvauksen toteutuksesta.

4.1.1 Ohjaajan vastuu dokumenttielokuvassa

Rajauksella tarkoitetaan sitä valintaa, mitä otostilassa katsojalle tarjotaan nähtäväksi ja kuultavaksi (Pirilä & Kivi 2005, 101). Jotta tekijän sanottava välittyisi, teoksen kannalta merkittäviä ilmiöitä ja elementtejä joudutaan kohottamaan muita tekijöitä hallitsevampaan asemaan. Otoksen sisältöä karsitaan, jäsennetään ja ryhmitellään (Pirilä & Kivi 2005, 101).

Rajaamisella voidaan tietoisesti myös kätkeä informaatiota tai viivyttää sen esille tuloa, jos kerrontatapa tai tyyli niin vaatii (Pirilä & Kivi 2005, 101). Rajaamalla aiheita ja edessä virtaavaa todellisuutta tekijä joutuu aina tekemään valintoja ja ottamaan samalla kantaa. Tehtävät rajaukset manipuloivat todellisuutta tekijän visioksi. Näin tapahtuu aina - halusi tekijä sitä tai ei. Rajausta ei ole pelkkää kuvan ja äänen esteettistä rajaamista, vaan kysymys on laajasta ja monisyisestä journalistisesta ja dramaturgisesta ratkaisusta. (Pirilä & Kivi 2005, 103).

Kuten missä tahansa tuotannossa, ohjaaja päättää kuvan rajauksesta yhdessä kuvaajan kanssa. Dokumenttielokuvan tekemisessä nämä valinnat sekä leikkauksessa tehtävät ratkaisut vaikuttavat oleellisesti elokuvan asiasisältöön. On päätettävä, mitä näytetään tai jätetään näyttämättä. Todellisuus värittyy näin tekijän näkökulman mukaisesti ja vaikuttaa vahvasti elokuvan lopulliseen sanomaan. Varsinkin vakavia aiheita käsittelevissä dokumenttielokuviissa on syytä muistaa, että elokuvan esittämä näkemys todellisuudesta on jonkun ihmisen näkökulma käsiteltävästä aiheesta.

Omassa elokuvassani halusin tuoda esiin oman näkemykseni Vastavirtarock-tapahtumasta. Alkuperäinen näkemykseni oli esittää tapahtuma henkilökuviin sitoutumatta, täysin omana elementtinään, mutta tapahtuman järjestämisen ollessa riippuvainen monen ihmisten antamasta työpanoksesta ei henkilökuviin esittämiseltä voinut kokonaan välttyä. Näin ollen elokuva on sekoitus henkilökuva ja ilmiötä, joka muodostuu näiden ihmisten ympärille. Oma vastuuni oli esittää Vastavirtarock-tapahtuma myönteisessä valossa, puuttumatta sen mahdollisiin ongelmiin tai haittavaikutuksiin. Täten olen jo osaltani muuttanut dokumenttielokuvasta välittyvää todellisuutta oman näkemykseni mukaiseksi.

4.1.2 Dokumentin ohjaaminen

Dokumenttielokuvan ohjaajan on pystyttävä tekemään jatkuvasti lukematon määrä pieniä asioita. Samalla hänen on hahmotettava kokonaisuus sekä tehtävän että työprosessin tasolla. Jotta tässä kaikessa työssä olisi mieltä, täytyy olla jokin visio tai käsitys siitä, mihin pyritään (Aaltonen J. 2011, 45).

Ohjaaminen on myös rajaamista ja valintojen tekemistä. Kaikkea ei voi kertoa, koska käytettävissä on rajallinen määrä katsojan aikaa. Siksi rajaaminen ja pelkistäminen on tärkeää. Pitää valita olennainen ja kertoa siitä konkreettisten äänien ja kuvien kautta siten, että ne koskettavat katsojaa (Aaltonen J. 2011, 47).

Dokumenttielokuvan ohjaaminen on kertomista, katsojan puhuttelemista audiovisuaalisen kerronnan keinoin. Ohjaaja käyttää katsojan puhuttelussa paitsi omaa ammattitaitoaan myös kuvaajan, äänisuunnittelijan ja leikkaajan näkemystä ja työpanosta. Ohjaajan vastuulla on kuitenkin taiteellinen, ilmaisullinen ja sisällöllinen kokonaisuus (Aaltonen J. 2011, 47 – 48).

Koska ohjaaja on vastuussa oleva henkilö, voi hän joutua venymään myös muiden työntekijöiden tonteille. Toisinaan ohjaaja vastaa myös kuvauksesta. Tällöin ohjaajalla on suurempi suhde omaan visioonsa ja sen toteuttamiseen. Kun ohjaaja tekee jotain muuta oman työnsä ohella, voidaan ryhmä pitää pienenä. Pieni ryhmä on usein etu ja mahdollistaa pääsyn paikkoihin, joihin ei muuten pääsisi. Se myös lisää intiimiyden ja yhteisyyden tunnetta (Aaltonen J. 2011, 49). Omasta puolestani oli tavallaan helppoa toimia yksin. Vaikka vastuu kaikkien roolien suorittamisesta oli toki suuri, oli minun helpompi sulautua kuvattavien ihmisten joukkoon. Ison työryhmän kanssa liikuttaessa on pelko siitä, että kameran edessä olevat henkilöt vaivaantuvat ison työryhmän seurattessa jokaista liikettä.

Ongelmaksi oman työni kohdalla muodostui tiettyjen roolien mieltäminen. Olen totunut olemaan kuvaajana erilaisissa projekteissa ja rooli on iskostunut päähäni lähtemättömästi. Kuvatessani Vastavirtarock-dokumenttia en suinkaan ollut ohjaajan roolissa vaan toimin enemmän kuvaajana. Olen pohtinut asiaa katsoessani kuvattua materiaalia sekä kirjoittaessani tätä raporttia. Olisiko työstäni tullut parempi mikäli olisin keskittynyt enemmän ohjaajan rooliin? Luultavasti. Tai ehkä. Toimivampi ratkaisu olisi ollut antaa ohjaaminen jonkun kokeneemman vastuulle. On hyvin todennäköistä, että toimin kuvaustilanteessa jossain ohjaajan ja kuvaajan välimaastossa.

Kuvaustilanteessa dokumentin ohjaaja ei voi juurikaan määrätä, mitä tapahtuu. Ohjaajan taitoa on pikemminkin sopeutua maailmaan, jota on kuvaamassa, ja hyväksyä se, ettei sitä maailmaa ole luotu elokuvaa ja sen toteuttamista varten kuten fiktiossa.

Dokumenttielokuvan ohjaajan on hyvä olla oikealla tavalla nöyrä, muttei toki nöyris-televä. Kyse on erityisestä tekijän ja ympäristön välisestä vuorovaikutustilanteesta, joka poikkeaa täysin fiktion tekemisestä (Aaltonen J. 2011, 48).

4.2 Kuvaajan rooli

Kuvaustyyli ja lähestymistapa on valittu jo aikaisemmin. Kuvaustilanteessa kuvaajan ongelmat ja niiden ratkaisut ovat hyvin konkreettisia. Kukin kuva pitää tehdä kerrallaan parhaalla mahdollisella tavalla (Aaltonen J. 2011, 261). Fiktiivisen elokuvatuotannon etu on yleensä se, että kohtaukset voidaan useimmiten ottaa moneen kertaan, jotta haluttu kuva saadaan tallennettua. Vaikka en varsinaisesti ole kuvannut aikaisemmin mitään dokumentin tyyppistä, ainakaan samassa mittakaavassa, koen, että kuvaamistani livetaltioinneista on tässä suhteessa ollut hyötyä. Vaikka livetapahtuman taltioiminen poikkeaa monellakin tapaa dokumentin tekemisestä, on sillä myös yhteisiä piirteitä ainakin kuvauksen osalta. Tästä esimerkkinä toimii vaikkapa urheilutapahtuma, jossa tapahtumat ja tilanteen vaihtuvat jatkuvasti. Haastattelut ja ottelutilanteet eivät odota uusintaottoja, vaan ne pitää saada kerralla tallennettua, jotta ne voidaan myöhemmin esittää esimerkiksi uusintana.

Usein ongelma on parhaan mahdollisen kuvan saaminen kulloisissakin olosuhteissa. Kuvaajalta vaaditaan myös reagointikykyä ja nopeutta, koska tilanteet eivät odota eikä niitä yleensä pysty kuvaamaan uudestaan (Aaltonen J. 2011, 262). Tarkasteltaessa varsinaista tapahtumapäivää kuvaajan silmin on helppo tunnustaa, että toisen kameran ja kuvaajan käytöstä olisi ollut suunnaton hyöty. Ongelma ei ollut kuvaussuunnitelman tai käsikirjoituksen puutteellisuus, vaan samanaikaisten tapahtumien taltioinnin mahdottomuus vain yhtä kameraa käyttäen. Yksin kuvatessa on tehtävä huomattavasti enemmän valintoja kuvauksen suhteen. On päätettävä, mitä kuvataan ja mitä jätetään kuvaamatta. En väitä etteikö useamman kuvaajan kanssa joutuisi näin tekemään, mutta silloin on ainakin enemmän mahdollisuuksia taltioitavien tapahtumien suhteen.

4.2.1 Oma kuvaustausta opinnäytetyön tukena

Varsinainen kiinnostukseni videokuvaukseen, tai kuvaamiseen ylipäättään, heräsi joskus lukioaikoina, jolloin teimme kaveriporukalla hyvin alkeellisia lyhytelokuvia ja sketsejä. Samoihin aikoihin sain ensimmäisen digitaalisen videokamerani, jonka omistaminen teki minusta lähes automaattisesti tuon porukan kuvaajan. Voidaan siis ajatella että kuvaajana toimiminen on tullut minulle jo jollain asteella taustatukena nykyiselle ammattisuuntautumiselle, josta tämän opinnäytetyön myötä olisi tarkoitus siirtyä eteenpäin kohti työelämää. Olen opiskeluaikani ollut mukana lukuisissa projekteissa, joissa olen toiminut kuvaajana. Lisäksi näiden viiden vuoden aikana olen sivutoimenani harjoittanut freelancekuvaajan työtä opiskelujeni ohella. Tästä on ollut suunnaton apu opinnäytetyöni toteuttamisessa.

Olen henkilökohtaisesti ajatellut kuvaamisen olevan enemmän tekemistä tukevaa oppimista. Oma tyyli, taito, sekä näkemys erilaisten kohtauksien kuvittamiseen muotoutuu parhaiten kuvaamista harjoittelemalla. Tästä johtuen olen perehtynyt hävyttömän vähän kuvaamista koskevaan kirjallisuuteen. Olen kyllä opiskellut kuvaan liittyviä teknisiä sääntöjä, joihin kuuluu muun muassa kohteen rajaukset ja seuraaminen sekä siirtymiset kuvasta toiseen. (En koe luovani kuvillani metaforista symboliikkaa, vaan pyrin esittämään asian ilman kiertoilmaisuja. Jääköön mahdollisten metaforien etsiminen katsojien tulkinnan varaan.)

4.3 Kuvauspäiväkirja

4.3.1 Keskiviikko – Oheistuotteiden myynti

Keskiviikko oli projektini ensimmäinen kuvauspäivä ja toimi samalla kuvausharjoituksena varsinaista tapahtumaa varten. Edellisellä en suinkaan tarkoita, etten olisi osannut jo tätä ennen kuvata kamerallani, vaan sitä, etten ollut aikaisemmin tehnyt mitään aivan tämän kaltaista. Aiemmissa projekteissa, joissa olen ollut mukana, kuvaukset ovat olleet pitkälti käsikirjoitettuja tai monikameratuotantona toteutettuja livetaltiointeja.

Kuvauspaikalle päästyäni minua odotti tapahtuman järjestäjä Aapo Kivenmaa sekä oheistuotteita myymään tullut Jarkko Alamäki, joka on vastuussa myös muista Vastavirtarock-tapahtuman talkoojärjestelyistä. Aloitimme kuvaukset kaluston kokoamisella, kertosimme suunnitelman päivän kulusta ja aikatauluista sekä kuvauspaikoista. Tunnen molemmat henkilöt jo vuosien takaa, joten heidän kanssaan työskentely sujui vaivatta.

Ilman suurempia alkujännitteitä aloin taltioimaan päivän tapahtumia ja sain mielestäni tallennettua oikein käyttökelpoista materiaalia. Kotiin päästyäni selailin innokkaasti läpi päivän kuvauksista kertynyttä videomateriaalia. Olin silmin nähden helpottunut, sillä suuri osa materiaalista oli juuri sellaista kuin olin halunnutkin. Ensimmäisen kuvauspäivän jälkeisestä onnistumisen tunteesta oli helpompi ponnistaa kohti tulevan viikonlopun haasteita ja varsinaista tapahtumaa. Edessä oli kuitenkin kaksi pitkää päivää, jotka pitäisi jaksaa työskennellä aamusta iltaan asti.

4.3.2 Perjantai – Talkoot

Jouduin perjantaina turvautumaan junakuljetukseen Porista Kokemäelle, sillä en saanut autoa käyttööni. Tämä toi pienen lisähaasteen päivälle, sillä minun oli mukautettava juna-aikataulu yhteen oman aikatauluni kanssa sekä kannettava koko kuvauskalusto ja muut tarpeet, jotka olin mukaani varannut tulevia kuvauspäiviä varten. Kokemäelle päästyäni huomasin kaiken muun olevan mukana, ainoastaan matkapuhelimeni oli jäänyt Poriin. Tiesin sen vaikuttavan yhteydenpitoon hyvin dramaattisella tavalla, mutta toisaalta se ei soisi ja häiritsisi kuvausten ollessa käynnissä.

Halusin perjantain talkoista paljon kuvamateriaalia, sillä se arvelin sen olevan suuressa roolissa valmiissa työssäni. Talkootyö on välttämätöntä Vastavirtarockin kaltaisen tapahtuman onnistumisen ja ylipäätään koko olemassaolon kannalta, joten halusin mahdollisimman paljon materiaalia itse tapahtumaa edeltävästä perjantaisesta talkootyöstä. Olen aiempina vuosina ollut muutenkin yrittänyt olla mukana talkoiden toteuttamisessa, mikäli olen ollut vapaana. Päivän kuvausten vaihtuessa illanviettoon pakkasin kuvauskalustoni ja liityin muun talkooväen kanssa viettämään iltaa. Perjantain kuvauksista oli kertynyt niin paljon materiaalia, etten ehtinyt sitä paljoa illalla

katsomaan, vaan siirsin ne suoraan tietokoneelle ja laitoin kameran akut lataukseen ja alustin muistikortit lauontain kuvausta varten.

4.3.3 Lauontai – H-hetki

Tapahtumapäivän aamuinen vesisade nostatti epäilyksiä päivän onnistumisesta. Vielä edeltävänä päivänä ilma oli ollut kauniin kesäinen, mutta viimeisenä kuvauspäivä auringosta ei ollut tietoaakaan. Aloin kuumeisesti miettiä varasuunnitelmaa päivän kuvausten toteuttamiselle, sillä kuvaaminen kaatosateessa ei tulisi onnistumaan. Onneksi lauontain sää oli Suomen kesälle tyypillisen vaihteleva, isommilta sateilta vältyttiin ja kuvaukset voitiin toteuttaa alkuperäisen suunnitelman mukaan. Jälkikäteen olen miettinyt, mitä olisi ollut tehtävissä, jos olisi satanut koko lauontain taukoamatta. Se olisi varmasti vaikuttanut kuvausten toteuttamiseen hyvin negatiivisesti.

Muutamia sadekuuroja lukuun ottamatta ulkona oli hyvin suotuisa sää kuvaamiselle. Taivas oli tasaisen pilvinen, jonka vuoksi valo-olosuhteet olivat erinomaiset. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan ottaa vaikkapa valo- ja varjoalueen välinen ero. Tyypilliseen poutapäivään verrattuna pilvisellä ilmalla valo- ja varjoalueiden kontrastit eivät ole niin jyrkät, jolloin niiden välillä liikkuminen on vaivattomampaa.

Lauontai oli luonnollisesti kestoltaan pisin kuvauspäivä. Omasta mielestäni se oli myös haastavin. Esivalmistelua koskevat puutteet huomasin tapahtumapäivän kuvamateriaalia tarkastellessa. Kaikkien muiden päivien kuvaussuunnitelman laatiminen oli selkeästi yksinkertaisempaa. Jälkikäteen ajateltuna ei olisi ollut pahitteeksi, mikäli paikalla olisi ollut minun lisäksi vielä toinen kuvaaja. Tapahtumapäivänä oli paljon enemmän kuvattavaa kuin olin aluksi ajatellut. Lisäksi olin itse hyvin väsynyt perjantain kuvausten jäljiltä, enkä jaksanut lauontaina keskittyä kuvaamiseen riittävän intensiivisesti. Toisaalta raakamateriaalia on riittävästi, jotta voin työstää elokuvani loppuun, mutta ei toisaalta olisi ollut pahitteeksi, vaikka sitä olisi ollut enemmänkin.

Kuvaukset sujuivat odotetusti ja sain mielestäni käyttökelpoista materiaalia tallennettua kameralle ensimmäisestä päivästä lähtien. Muutamia ongelmia kameran käytön suhteen kuitenkin löytyi. Nopeat siirtymiset ulkotiloista sisätiloihin olivat näistä on-

gelmistä huomattavimpia. Koska harmaasuotimet olivat objektiivin kierrettäviä, ei niiden irrottaminen onnistu kuvauksen aikana, ainakaan huomaamattomasti. Toiseksi omistamissani objektiiveissa ei ole portaatonta aukon säätöä, jolla voisi kompensoida suotimien kiertämisestä aiheutuvaa ongelmaa valo-olosuhteiden muuttuessa.

Toiseksi ongelmaksi kuvauksissa muodostui käsivaralta kuvatut kohtaukset, joita raakamateriaalissa on reilu puolet kaikista otoksista. Käsivaralta kuvattaessa kameran säätöihin on kohtuullisen vaikea päästä käsiksi, ilman että se näkyisi kuvassa erilaisina vääntelyinä ja tärähdyksinä. Minun tapauksessani ainoa ratkaisu olisi ollut joko säädettävä harmaasuodin tai objektiivi, jossa on portaaton aukon säätö. Molemmat vaihtoehdot olivat poissuljettuja, sillä minulla ei ollut tuona hetkenä rahaa kumpaankaan. Videon kuvaaminen järjestelmäkameralla on hankalaa ilman lisävarusteita jo kameran muotoilun kannalta. Kameran vakauttaminen on hankalaa tai jopa mahdotonta ilman jonkinlaista vakainta. Järjestelmäkameroille on erikseen saatavana monenlaisia käsivarakuvaamiseen suunniteltuja olkatelineitä tai steadycam-vakainta, mutta ne ovat yleensä erittäin kalliita. Tästä syystä käytin monopod-jalustaa olkajalustan korvikkeena. Monopod-jalustaa voi operoida kannattelemalla jalustaa varrenyläosasta, jolloin jalustan alaosa toimii eräänlaisena vastapainona kameralle ja yhteispainonsa ansiosta viritelmän käsittelystä tulee vakaampaa, jolloin kuvaa saa käsivaralta rauhoitettua hieman. Lisäksi Monopod-jalusta on helppo laskea maahan ja sitä voi operoida perinteiseen tapaan. Tästä huolimatta osassa kuvamateriaalissa on havaittavissa tärinää, joka tekee siitä vähemmän käyttökelpoista.

4.4 Dokumenttielokuvan leikkaustyö

Leikkaus on vaihe, jossa yksittäiset kuvat ja äänet, kuollut materia herää henkiin organiseksi teokseksi. Leikkaus on elokuvan hengitys ja sydämenlyönnit. Dokumenttielokuvassa se on erityisen tärkeä vaihe, koska kaikkea ei voi ennakoida ja suunnitella etukäteen kuten fiktiossa (Aaltonen J. 2011, 331). Ohjaajan kannattaa leikkauksenvaiheessa unohtaa kuvausvaihe ja sen koettelemukset. Usein käsikirjoituksenkin voi unohtaa ja palata elokuvan lähtökohtiin ja ideaan (Aaltonen J. 2011, 331).

Teoksen rakenteen ja kerronnan tulisi tarjota katsojalle elämyksellistä kokemusta teoksen alusta loppuun. Sieltä pitäisi löytyä niin perustelut, kehittelyt, huipentumat, jännitteet, vastakkain asetellut kuin muutkin dramaturgiset herkut ja hienoudet, vähimmillään ainakin alku, keskikohta ja loppu. (Pirilä & Kivi 2008, 35).

Filmille tai kuvanauhalle tallennetun kuvan ja äänen käsittely muodostaa kerronnallisesti oman ilmaisullisen maailmansa, joka on selkeästi toisenlainen kuin kameran edessä oleva, tallentamaton maailma (Pirilä & Kivi 2008, 37). Jos tätä asiaa tarkastellaan dokumenttielokuvan näkökulmasta, voidaan todeta, että jokainen kuvanrajaus ja jälkityössä tehtävä leikkaus muotoilee todellisuutta, jota kameralla on pyritty alun perin tallentamaan.

4.5 Leikkaajan rooli

Leikkaustyön lähtökohdat muodostavat siis kuvausvaiheessa aikaansaadut tallenteet, kuva- ja ääniotokset (Pirilä & Kivi 2008, 35). Teknisesti ajatellen leikkaaminen on kuva- ja ääniotosten liittämistä toisiinsa niin, että tavoitteena on joko sujuva jatkuvuus tai sitten selvä jatkuvuuden muutos. Ajan tai paikan muutosta, vaihtelua teemasta toiseen kutsutaan elokuvakerronnassa siirtymäksi. (Pirilä & Kivi 2008, 35). Leikkaustyön keskeisenä tavoitteena on saada aikaan teos, jonka sen vastaanottaja, katsoja, ymmärtää ja hyväksyy ja jonka hän parhaimmillaan kokee suurena elämyksenä (Pirilä & Kivi 2008, 37).

Yhtenä leikkaustyön onnistumisen tärkeimpänä edellytyksenä on kuvaustyön lopputuloksena syntyneen materiaalin soveltuvuus käsikirjoituksen mukaiseen kerrontaan. Kuvakokojen ja -kulmien vaihteleva tarjonta, harkitut ja hallitut kameranliikkeet, otosten ajallinen ja sisäinen rytmi, valotuksen ja optisen kuvanmuodostuksen looginen jatkuvuus sekä monet muut kuvaustilanteessa huomioitavat detaljitason tekijät takaavat leikkaajan työlle turvallisen ja ilmaisullisia vaihtoehtoja tarjoavan lähtökohdan. (Pirilä & Kivi 2008, 37).

Omalla kohdalla kuvauksen ja kamerankäsittelyn jälkeen toiseksi harjaantunein osa-alue videotuotannoissa on varmastikin leikkaajan työ. Kuten kuvaus myös leikkaa-

minen on työtä, jota oppii mielestäni parhaiten tekemällä ja katsomalla muiden töitä. Tunnistettavan ja henkilöön liitettävän leikkaustyylin kehittyminen kestää todennäköisesti koko eliniän, enkä usko että monella tällaista tunnistettavaa tyyliä maailmassa onkaan. Itse pidän itseäni täysin keskivertaisena niin kuvaajana kuin leikkaajanaakin. En ole hirvittävän innokas käyttämään erikoisefektejä, mikäli toteutettava työ ei sitä erikseen vaadi (tosin osaaminen vaativien efektien osalta on myös melko vähäistä). Pidän henkilökohtaisesti melko suorasta ja nopeasta leikkaustavasta ilman sen erikoisempia temppuja.

Leikkaustyö ei ole minulle kovin harras työskentelymuoto, vaikka erilaisia projekteja editoidessa on vierähtänyt useampikin työtunti. Kuitenkin projektin roolijako huomioon ottaen elokuvan jälkityö jäisi myös minun vastuulle. Tässä yhteydessä leikkaustyö käsittää myös elokuvan värimäärittelyn, vaikka se yleensä on kokonaan erillinen työvaihe. Vaikka en erityisemmin pidä leikkaamisesta, on sen osaaminen välttämättömyyksiä tulevaisuutta ajatellen. Lisäksi haluan kehittyä kaikilla osa-alueilla, joten opinäytetyön leikkaaminen on siihen erityisen hyvää harjoitusta.

Minulla oli vaikeuksia omaksua leikkaajan rooli, sillä olin toiminut kuvaajana sekä ohjaajana. Tämä asetti minut epäedulliseen asemaan leikkaajana, sillä olin liian tietoinen kuvasisällöstä ja vaihtoehtoisen materiaalin käyttäminen leikkausvaiheessa oli hankalaa, koska olin jo kuvausvaiheessa mieltynyt joidenkin otosten estetiikkaan.

4.5.1 Raakaleikkaus

Aloitin projektini jälkityöt heti kuvausviikonlopun jälkeen. Ensimmäinen tehtäväni oli määrittellä potentiaalinen raakamateriaali, joista myöhemmin leikkaisin elokuvani. Elokuvan alustavasti arvioitu kesto huomioon ottaen materiaalia on ajallisesti melko paljon. Katsottuani kaiken videomateriaalin tein listaa mahdollisesti käytettävästä materiaalista, mutta päätin ottaa lähes kaiken mukaan leikkausvaiheeseen, sillä en mitenkään voinut etukäteen tietää, mitä kaikkea lopulliseen elokuvaan käyttäisin.

Toisaalta olisi ollut viisasta aloittaa elokuvan leikkaaminen pienen tauon jälkeen, jolloin kuvausviikonloppu ei olisi ollut niin tuoreessa muistissa. Raakaleikkausta jäsen-

nellessäni huomasi, että olin tullut sokeaksi kuvaamalleni materiaalille. Päätin leikata mahdollisesti käytettävistä videotiedoista erillisiä kohtauksia kuvauspäivän mukaan. Tämä lähestymistapa ei tuottanut haluamaani tulosta, joten jätin leikkuutyön suosiolla myöhempään ajankohtaan. Päätin palata editointipöydän äärelle vasta, kun minulla olisi selkeämpi käsitys elokuvan lopullisesta päämäärästä.

4.5.2 Käsikirjoituksen muotoutuminen leikkausvaiheessa

Kuvausten ja esituotannon lomassa minulle oli kehittynyt jonkinlainen suunnitelma elokuvan käsikirjoituksesta. Toteutin alustavan raakaleikkauksen tämän suunnitelman mukaan, jolloin leikkasin materiaalin jokaista kuvauspäivää kohden. Raakaleikkausta katseltaessa totesin yhdessä Aapo Kivenmaan kanssa, että elokuvan leikkausta ei kannattaisi toteuttaa kronologisesti, vaan päätimme aloittaa keskeltä ja katsoa mitä tapahtuu. Uuden suunnitelman pohjalle rakensimme puheosuuden jota varten tein etäisesti henkilöhaastattelua muistuttavan rungon asioista, joista halusin Aapon kertovan elokuvassa. Aapo kirjoitti hahmottelemani rungon pohjalta puheosuuden, joka kertoo asioista hänen näkökulmastaan. Nyt oli siis aloitettava elokuvan leikkaus täysin uudella lähestymistavalla. Alkuperäinen raakaleikkaus jäi tässä tapauksessa täysin omaan arvoonsa ja päätin työstää kokonaan uuden version nauhoitetun puheen ja musiikin pohjalle. Puhe toimisi tässä tapauksessa elokuvan pääasiallisena käsikirjoituksena ja runkona.

Dokumenttielokuvan ero fiktiiviseen elokuvaan käsikirjoituksen osalta on selkeä. Dokumenttielokuvan käsikirjoitus muotoutuu lopulliseen muotoonsa yleensä vasta leikkausvaiheessa, koska kuvaustilanteessa tapahtumia ei voida määrittää ennakkoon eikä kaikkea välttämättä saada taltioitua samanaikaisesti. Fiktiossa leikkaus noudattelee ennakkoon luotua käsikirjoitusta ja tuotantosuunnitelmaa.

4.6 Elokuvan äänityö

Dokumenttiäänityksessäkin parhaan mahdollisen kenttä-äänien taltioiminen on kaiken lähtökohta. Häiriöitä tai äänitysvirheitä kun ei voi juurikaan poistaa äänestä. Joskus

käyttökelpoisen äänen tekeminen vaativissa olosuhteissa on todellinen haaste äänittäjälle, tilanteita kun ei aina pääse kontrolloimaan (Aaltonen J. 2011, 271-272).

Olen henkilökohtaisesti tehnyt jonkin verran äänitystyötä musiikkiharrastuksen parissa jo ennen opiskeluni Satakunnan ammattikorkeakoulussa. Kokemusta kuvaan liittyvistä äänistä on tullut myöhemmin opiskeluaikana. Olen toiminut muutamassa videoprojektissa äänimiehenä, mutta pääpaino äänityksissä on ollut musiikin ja puheen parissa. Voisi siis sanoa, että perusteet ovat kyllä hallussa, mutta en ole koskaan erityisemmin omistautunut asialle, vaan kyseessä on enemmänkin harrastus. Aiemmasta kokemuksesta on kuitenkin ollut sen verran apua, että varsinkin opinnäytetyössäni tehtävissä jälkiäänityksissä ei kulunut kovin pitkää aikaa. Kenttääänityksistä minulle ei ole ehtinyt vakiintua mitään erityisiä rutiineja ja työtä tehdessäni huomasin muutamia puutteita laitteiston hallinnassa ja kuvauksissa käytetyssä kamerakalustossa.

4.6.1 Kenttä-äänitys

Ensimmäinen iso ongelma elokuvani toteutuksessa oli kenttä-äänien nauhoittaminen. Kuvauskaluston hallinta vei huomioni monessa tilanteessa sillä tavoin, etten ehtinyt keskittyä äänien hallitsemiseen samanaikaisesti. Äänityö olisi ehdottomasti pitänyt antaa jonkun muun hoidettavaksi. Päällimmäisenä ongelmana on kaikkien laitteiden yhtäaikaista hallintaa ja monitorointia. Kuvaajana minun oli keskityttävä kameran käyttöön ja näin ollen äänilaitteiden käyttö jäi vähemmälle. Täten elokuvan äänimaailma on katkonainen eikä taustalle voi luoda niin sanottua mattoa kuvaa elävöittämään.

Tapahdumasta taltioitujen äänimaailman puutteellisuus korostaa entisestään puheen ja musiikin roolia tunnelman luomisessa. Äänimaailman rajoitukset tekivät myös elokuvan leikkaamisesta haastavampaa, koska jouduin käyttämään ääniraitoja pidemmistä otoksista ja suunnittelemaan kuvituksen sen pohjalle.

Musiikki on erityisen hankalaa taustaääntä, koska se rajoittaa materiaalin leikkaamista. Musiikki muodostaa jatkumon ja sen kuuluessa taustalta kuvaa tai muuta ääntä ei

voi leikata vapaasti, koska katkokset kuuluvat ja häiritsevät katsojaa. Musiikista joutuu lisäksi maksamaan tekijänoikeuskorvauksia (Aaltonen J. 2011, 272). Yhtäaikainen laitteiden hallinta ei kuitenkaan ollut suurin ongelma äänien tallennuksen osalta. Varsinaisen rocktapahtuman aikana äänien tallentaminen olisi ollut haasteellista työryhmänkin kanssa. Päätin jo elokuvan suunnitteluvaiheessa, että en käyttäisi tapahtuman esiintyjien musiikkia elokuvassa tekijänoikeudellisista syistä. Tämä yksistään toi huomattavan haasteen tapahtumapäivän äämentallennukseen. Toisin sanoen elokuvaan ei voinut käyttää mitään äänimateriaalia, joka sisälsi esiintyjien musiikkia. Näiltä osin äänet korvattiin suoraan puheella ja musiikilla, joka elokuvaa varten sävellettiin. Mielestäni tapahtumassa esiintyvien artistien musiikki ei ole elokuvassani millään tavalla oleellinen seikka, sillä halusin keskittyä enemmän kaikkeen muuhun tapahtumaan liittyvään., sillä esiintyjät vaihtuvat vuosittain, mutta Vastavirtarockin toimintaperiaate säilyy samana vuodesta toiseen ja siitä tässä elokuvassakin on kyse.

Haasteista huolimatta sain tapahtumasta tallennettua kameralla jonkin verran käyttökelpoista äänimateriaalia, joilla elävöitin elokuvan äänimaailmaa. Mikäli elokuvan tekemisessä olisi ollut käytettävissä erillinen äänittäjä sekä tarkoituksenmukainen budjetti tekijänoikeuskorvauksien kattamiseksi, olisi lopputulos ollut äänien osalta varmasti hyvin erilainen. Elokuvan esteettinen virheettömyys tai kaikkien osa-alueiden täydellinen hallinta ei kuitenkaan ollut tarkoitus koko projektia silmällä pitäen, joten lopputulos tyydyttää minua kaikkine puutteineenkin.

4.6.2 Jälkiäänitys

Elokuvan rakenne ja juoni pohjautuvat paljolti puheosuuksien varaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kuva noudattelisi orjallisesti puheosuuksia ja esittäisi sen sanomaa uudelleen kuvina. Elokuvaan on haettu paljon piirteitä henkilökuvadokumentista, vaikka se ei sitä välttämättä suoranaisesti edustaisikaan. Koska elokuvaan ei ollut käytettävissä kuin rajallinen määrä kenttä-äänityksistä tallennettua käyttökelpoista äänimateriaalia, puheen osuus ja merkitys korostui jälkityövaiheessa.

Jälkiäänityksenä tehtäviin äänitöihin oli varattuna kaksi päivää. Ensimmäisenä päivänä nauhoitimme puheosuuden ja toisena äänityspäivänä nauhoitimme dokument-

tiin kaksi elokuvaa varten sävellettyä musiikkikappaletta. Ääniraitojen lopullisen editoinnin sekä masteroinnin tein kotona ja siihen kului aikaa suunnilleen päivän verran.

4.6.3 Musiikki elokuvalle

Halusin elokuvan musiikin olevan tyyliltään hieman maalailevaa, mutta en kuitenkaan liian paljon, sillä se voisi viedä huomiota kuvasisällöstä. Musiikin olisi oltava tunteikasta mutta myös rauhallista. Päätimme nauhoittaa kaksi kappaletta, joihin valitsimme soittimiksi akustisen kitaran sekä akustisen bassokitaran. Näiden lisäksi toimme ilmavuutta musiikkiin käyttämällä muun muassa huuliharppua, tamburiinia sekä rytmimunaa taustasoittimina. Rauhallinen, folk-henkinen musiikki oli myös helppo häivyttää puheen taustalle tunnelman luojaksi.

5 LYHYTELOKUVAPROJEKTIN PÄÄTTÄMINEN

Opinnäytetyön tekeminen on ollut kokonaisuudessaan työläs prosessi, joka on nyt tullut tiensä päähän. Kaiken työn jälkeen valmis teos muistuttaa etäisesti sitä mielikuvaa, joka minulla oli projektin alkumetreillä. Aloitin opinnäytetyöni tekemisen toukokuun 2012 lopulla ja työ valmistui loppusyksystä 2012. Vaikka oma tavoitteeni elokuvan osalta on toteutunut, jääköön arviointi sen onnistumisesta katsojien tulkinnan varaan. Varmasti on monta asiaa, jotka tekisin toisin, jos saisin aloittaa uudelleen.

Vaikka elokuva itsessään ei ole kummoinen, on sen tekeminen opettanut paljon näiden kuluneiden kuukausien aikana. Tekoprosessille asettamani tavoitteet on täytetty mielestäni riittävästi, vaikka eri työvaiheissa olisi ollut välillä jonkin verran parannettavaa. Mieleeni palaa yhä uudelleen ajatus siitä, olisiko elokuvasta tullut parempi, jos olisin valinnut opinnäytetyöaiheeni jo alkuvuodesta, jolloin minulla olisi ollut huomattavasti enemmän aikaa hioa esivalmisteluiden parissa? Todennäköisesti. Ajattelen projektia kuitenkin lämmöllä, sillä mielestäni onnistuin sen tekemisessä kohtalaisesti, ottaen huomion kokonaistyömäärän sekä aikavaroituksen, jolla lähdin työtä to-

teuttamaan. ”Kymmenen vuotta Vastavirtaan” on ensimmäinen virstanpylväs, hyppy tuntemattomaan. Tämän työn myötä uskon osaavani välttää ongelmia, joiden parissa tätä tehtäessä olen kahlannut. Kaikesta huolimatta mikään ongelma ei ollut sellainen, etteikö sitä olisi pystynyt tavalla tai toisella ratkaisemaan. Opinnäytetyön omakohtaiset tavoitteet täyttyivät. Asetin itselleni haasteen oman oppimisen muuttamiseksi lihaksi ja vereksi, yhdeksi kokonaisuudeksi. Yhdyn Aapo Kivenmaan ajatukseen Vastavirtarockin järjestämisestä: ”Ollaan tosissaan muttei vakavissaan”.

Projektin tekeminen herätti kiinnostuksen dokumenttielokuvan tekemiseen ja uusia ideoita on tullut mieleen useaan otteeseen tätä työtä tehdessä. Uuden projektin aloittaminen on kuitenkin vielä kaukainen ajatus, sillä ottaa aikansa palautua tämän työn rasituksesta. Kun se aika joskus koittaa, olen toivon mukaan oppinut jotain tämän elokuvan tekemisestä.

LÄHTEET

Aaltonen J. 2011: Seikkailu todellisuuteen: Dokumenttielokuvan tekijän opas. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Pirilä K. & Kivi E. 2005: Otos, elävä kuva - elävä ääni. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.

Pirilä K. & Kivi E. 2008: Leikkaus, elävä kuva - elävä ääni. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.